Asia: VNS 8/2024 vp Kulttuuripoliittinen selonteko

Lausunto kulttuuripoliittisesta selonteosta ympäristövaliokunnalle 28.2.2025

Suomen Kotiseutuliitto
Marika Punamäki, järjestöpäällikkö

Suomen Kotiseutuliitto kiittää kuulemiskutsusta ja mahdollisuudesta tuoda näkemyksiä esiin myös kirjallisesti.

Kulttuuripoliittisen selonteon visio on näkemyksemme mukaan hyvä: kulttuurin avulla kestävän, elinvoimaisen ja inhimillisen tulevaisuuden rakentaminen on tavoittelemisen arvoinen tulevaisuusnäky. Selonteon pitkän aikavälin tavoitteista erityisesti kulttuurin muutosvoimaisuus ja kulttuurin jokaisenoikeus ovat Kotiseutuliiton tavoitteita lähellä. Kulttuurinen kestävyysmurros, se että voisimme elää hyvää elämää maapallon kantokyvyn sallimissa rajoissa, vaatii toimintakulttuurin muutosta. Kulttuuriperinnöstä ja kohtuusajattelusta oppiminen voi tässä olla yksi keino. Moninaistuneessa Suomessa keskeistä on lisäksi kaikkien oikeus kulttuuriin ja kulttuuriperintöön, niiden monimuotoisuus ja saavutettavuus. Tässä ajassa oleellista on myös tunnistaa oman paikallisen kulttuurin, kulttuuriperinnön ja kansalaistoiminnan merkitys henkiselle kriisinkestävyydelle, resilienssille sekä maanpuolustustahdolle ja -kyvylle.

Kulttuuripoliittisesta selonteosta nostamme esiin seuraavat näkökulmat:

1. Kulttuurialan kansalaistoiminnalle enemmän huomiota

Järjestöt ja kansalaisyhteiskunta vahvistavat paikallista ja eri väestön osien osallisuutta kulttuuriin. Tämä myös todetaan selonteossa mm. osana tulevaisuuskestävän kulttuuripolitiikan toimenpidekokonaisuutta. Kansalaistoiminnan ja kolmannen sektorin rooli jää kuitenkin selonteossa harvojen mainintojen asteelle.

Kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanoa silmällä pitäen Kotiseutuliitto on ehdottanut, että kansalaisjärjestöjen kulttuuritoiminta huomioidaan ja tunnustetaan ja sen edellytyksistä huolehditaan nykyistä paremmin. Suuri osa kulttuuritoiminnasta tapahtuu kansalaisyhteiskunnan ja aktiivisten kansalaisten toimesta, paikallisella tasolla, instituutioiden ulkopuolella. Ilman aktiivisia kansalaisia, toimivaa kolmatta sektoria ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia iso osa kulttuuritoiminnasta näivettyy. Toimiva kolmas sektori tarvitsee tuekseen myös ammattilaisia ja pysyviä rakenteita sekä paikallisesti että valtakunnallisesti.

Monessa kunnassa etenkin paikallisen kulttuuriperinnön vaaliminen lepää vapaaehtoistoimijoiden, paikallisten kotiseutu- ja perinneyhdistysten sekä ei-ammatillisten paikallismuseoiden varassa. Selonteossa kuvataan kulttuuriperinnön ja tiedon muodostavan perustan ja luovuuden lähteen kulttuurin arvoketjulle. Tätä perustaa ja luovuuden lähdettä vaalivien kolmannen sektorin toimijoiden toimintaedellytyksistä, resursseista ja osaamisen kehittämisestä tulisi huolehtia sekä kuntien että valtion toimesta pitkäjänteisesti.

2. Kulttuuri- ja kansalaistoiminnan tilat, esimerkkinä seurantalot

Selonteossa huomioidaan sekä nykytilan kuvauksessa että tulevaisuuskestävän kulttuurin perustana kulttuurin ja taiteen tilojen säilyttäminen, hyödyntäminen ja kestävä korjaaminen. Yksi toimiva esimerkki keskeisestä kansalaistoiminnan tilojen vaalimisen tavasta ovat seurantalot ja niiden korjausavustusjärjestelmä, joka sai Euroopan kulttuuriperintöpalkinnon vuonna 2024.

Yli 2000 seurantaloa tarjoaa Suomessa monin paikoin korvaamattomia kokoontumis- ja harrastustiloja. Seurantalot ovat arvokasta rakennus- ja kulttuuriperintöä, minkä lisäksi toiminta niissä vahvistaa monin tavoin yhteisöllisyyttä ja elinvoimaa ympäri Suomen. Seurantalojen korjausavustusjärjestelmän avulla tuetaan kustannustehokkaasti kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusperintöä sekä kestävää korjaamista. Avustusjärjestelmän rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen hoitaa Suomen Kotiseutuliitto yhteistyössä seurantaloasiain neuvottelukunnan ja taloja ylläpitävien yhdistysten keskusjärjestöjen kanssa. Vuoden 2024 budjetissa korjausavustuksia leikattiin yli miljoonalla eurolla, joka oli yli kaksi kolmannesta koko edellisvuonna jaettujen avustusten määrästä. Vuonna 2025 avustusten taso säilyy samana kuin vuonna 2024.

Juuri valmistumassa olevan seurantalojen korjausavustusjärjestelmän vaikuttavuustutkimuksen tehneet tutkijat toteavat, että seurantalot avustuksineen kytkeytyvät sekä kulttuuripoliittisen selonteon tavoitteisiin saavutettavuudesta ja jokaisenoikeudesta että kulttuuriperintöstrategian tavoitteisiin ihmisten ja yhteisöjen omistajuudesta, vastuusta ja osallistumisesta kulttuuriperintöön. Avustusjärjestelmä on toimiva malli kulttuuriperinnön turvaamisesta yksityisen ja julkisen sektorin yhteisin panoksin. Seurantalojen avustukset ovat vuositasolla pieniä. Niiden kumulatiivinen vaikutus sekä sysäysvaikutukset ovat kuitenkin tehneet avustusjärjestelmästä erittäin vaikuttavan.

Tutkijoiden mukaan seurantalojen vaaliminen on sosiokulttuurisen kestävyyden ohella osa kulttuuriperinnön roolia ekologisen kestävyyden ajurina. Seurantalojen avustusjärjestelmä tukee kulttuuri-identiteettejä niin vahvalla paikallisuuden painotuksellaan kuin ilmentämällä yhteiskunnallisten liikkeiden merkitystä maamme historiassa. Lisäksi niitä vaaliva yhteisö toteuttaa esimerkillisesti Faron puiteyleissopimuksen tavoitteita ja henkeä.

Korjausavustusjärjestelmän vaikuttavuustutkimus julkaistaan lähiviikkoina ja se löytyy sen jälkeen Kotiseutuliiton verkkosivuilta https://kotiseutuliitto.fi/seurantalot/. Kotiseutuliiton toimenpide-ehdotuksena kulttuuripoliittisen selonteon toimeenpanoon on sen varmistaminen, että kulttuurin, taiteen ja kansalaistoiminnan tilat ovat kaikkien saatavilla, tehokkaassa käytössä ja että niiden kunnostaminen ja ylläpito on jatkossakin mahdollista.

3. Kulttuuriympäristöt hyvinvoinnin lähteenä

Jo edellisessä kappaleessa kuvattu seurantalojen ja rakennusperinnön vaaliminen on myös osa kulttuuriympäristötyötä. Kulttuuriympäristöjen kehittäminen tulee selonteossa esiin yhtäältä lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien huomioimisessa, toisaalta tulevaisuuskestävän kulttuurin perustana. Selonteossa todetaan lisäksi, että luonto ja kulttuuriympäristöt ovat yksi tärkeimmistä vaalittavista kulttuuriperinnöistämme ja niillä on keskeinen merkitys myös asumiselle, hyvinvoinnille ja matkailulle. Yleisesti ottaen selonteossa kuitenkin kulttuuriympäristöt jäävät varsin niukalle huomiolle.

Yksi keskeisistä kulttuuriympäristön säilymisen haasteista on kulttuuriperinnön tunnistaminen. Osaltaan tähän haasteeseen vastaa Euroopan kulttuuriympäristöpäivät -tapahtumakokonaisuus. Kotiseutuliitto koordinoi ympäristöministeriön kanssa Suomessa tätä Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin yhteistä ohjelmaa, joka aktivoi niin paikallisia kansalaistoimijoita kuin kuntia toimimaan oman kulttuuriympäristönsä puolesta. Ohjelma ja sen tapahtumat tukevat paikallisia toimijoita ja yleisöä tunnistamaan oman lähiympäristönsä kulttuuriperintöä ja sen arvoja. Euroopan kulttuuriympäristöpäivien myötä Suomessa järjestetään vuosittain 300–400 tapahtumaa, joissa esitellään paikallista kulttuuriperintöä, lähiympäristöä ja erilaisia rakennetun ympäristön kohteita. Vuosittain 100 000–150 000 ihmistä osallistuu tapahtumiin ja tuhannet vapaaehtoiset osallistuvat niiden järjestämiseen. Vuoden 2025 teemana on Rakennettu perintömme.

Kotiseutuliitto painottaa myös kulttuuriympäristöjen ja rakennetun ympäristön säilyttämisen merkitystä sekä asukkaille että kuntataloudelle. Olemassa olevan rakennuksen korjaaminen ja lisärakentaminen on purkamista ja uudisrakentamista edullisempi ratkaisu sekä kustannuksiltaan että päästöjen kannalta, puhumattakaan eri aikakausina rakennettujen alueiden merkityksestä asukkaille ja matkailijoille. Suomen Kotiseutuliitto on koonnut asiasta yhteisen tietopaketin Suomen Arkkitehtiliiton (SAFA), Suomen Museoliiton ja Viherympäristöliiton kanssa: https://kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kestavasti-rakennettu-rakkaudella-kaytetty/

Rakennusperinnön säilymisen vaikutusta taloudelliselle elinvoimaisuudelle, asukkaiden identiteetille sekä uudisrakentamisen kustannuksia ilmastonmuutokselle ja luonnonvarojen käytölle ei tällä hetkellä riittävästi huomioida päätöksenteossa. Selonteon toimeenpanoa varten esitämme, että kulttuuriympäristön säilymiseen vaikuttavien virkamiesten, luottamushenkilöiden ja kansalaistoimijoiden valmiuksia tunnistaa rakennetun ympäristön säilymisen monitahoinen merkitys parannettaisiin. Eri toimijoiden välinen yhteistyö myös kulttuuriympäristötyössä on ratkaisevan tärkeää.

Suomen Kotiseutuliitto on vuonna 1949 perustettu kotiseututyön keskusjärjestö ja yksi maan suurimmista kansalaisjärjestöistä. Kotiseutuliitto vaalii kulttuurin monimuotoisuutta ja kulttuuriperintöä, nostaa esille paikalliskulttuureita, tukee kotiseututyötä sekä vaikuttaa yhteiskunta- ja aluesuunnitteluun. Liiton jäsenistöön kuuluu noin 750 kotiseutu-, kaupunginosa-, kylä- ja muuta yhdistystä, yli sata kuntaa ja maakuntien liittoja. Kotiseutuliiton jäsenkentässä toimii noin 150 000 aktiivista kansalaista.

Toimimme paikalliskulttuurien ja kulttuuriperintötyön tukijana, kehittäjänä ja puolestapuhujana. Tuemme jäseniämme toteuttamaan kestävää, uudistuvaa ja erilaiset väestön osat mukaan ottavaa kotiseutu- ja kulttuuriperintötyötä, paikalliset lähtökohdat huomioiden. Toteutamme itse ja kannustamme jäseniämme toteuttamaan kulttuuriperintöstrategian tavoitteita. Huolehdimme seurantalojen korjausavustusjärjestelmästä opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta. Edistämme kulttuuripoliittisia tavoitteita tulevaisuustietoisesti erityisesti kestävyyden, yhteisöllisyyden ja osallisuuden näkökulmista.

Suomen Kotiseutuliitto | Kalevankatu 13 A 5, 00100 Helsinki | www.kotiseutuliitto.fi
toimisto@kotiseutuliitto.fi | puh. 045 614 0464